

LOF

voor de leraar

Leraren
Ontwikkel
Fonds

Ondersteunt en verbindt

Facts & Figures

Start LerarenOntwikkelFonds (LOF): oktober 2015
2015-2017: **1092 AANVRAGEN** die aan de voorwaarden voldeden en aan de jury zijn voorgelegd.

Primair onderwijs

Totaalbedrag goedgekeurd:
€ 4.241.896,31

Voortgezet onderwijs

Totaalbedrag goedgekeurd:
€ 4.891.818,29

Jury

Tien leraren vormden samen de jury. De juryleden kwamen drie maal per jaar bijeen om alle ingediende voorstellen te bespreken. Een deel van de jury boog zich over de aanvragen uit het po, de andere juryleden beoordeelden de aanvragen uit het vo. Het so (waaronder het vso) maakte bij deze beoordeling deel uit van het po.

Coaches

2016-2017: 43 coaches begeleiden de LOF-leraren na goedkeuring van een initiatief of bij een afgekeurde aanvraag.

Begeleiding

De LOF-leraren kwamen drie keer per jaar naar een LOF-lab. Tijdens het tweede LOF-lab namen zij hun leidinggevende (teamleider, schoolleider, directeur) mee, om de betrokkenheid bij het initiatief te versterken. Naast deze verplichte LOF-labs kwamen de LOF-leraren op vrijwillige basis bijeen in Lerarenlabs.

Het LerarenOntwikkelfonds in het kort

Het LerarenOntwikkelfonds (LOF) stelt leraren van po, vo en s(v)o in staat een eigen creatief en ambitieus initiatief voor beter onderwijs te ontwikkelen en te delen met een netwerk van collega's.

Scholen willen hun leerlingen met een passend onderwijsaanbod voorbereiden op onze hedendaagse kennismaatschappij. Technologische ontwikkelingen en veranderende sociale omgangsvormen maken dat onze samenleving snel verandert. Onderwijsinnovatie is daarom voor scholen gecompliceerder en dynamischer dan ooit. Dit vraagt van leraren een sterk innovatie- en verandervermogen. Leraren zitten vol ideeën om het onderwijs te vernieuwen en te verbeteren. Het is belangrijk dat goede ideeën daadwerkelijk gerealiseerd en geïmplementeerd kunnen worden.

Gezamenlijk met enkele leraren lanceerde staatssecretaris Dekker van het Ministerie van OCW op het Lerarencongres in oktober 2015 hiertoe het LerarenOntwikkelfonds (LOF). De uitvoering van de regeling werd bij de Onderwijscoöperatie gelegd, omdat het LOF van, voor en door leraren is, net als de Onderwijscoöperatie zelf. Het gezamenlijke doel van

ministerie en Onderwijscoöperatie met het LOF is het versterken en professionaliseren van de beroepsgroep leraren in onze dynamische samenleving. Door initiatieven van leraren ten behoeve van onderwijsinnovatie financieel te ondersteunen kan krachtig leraarschap gestimuleerd worden. De leraar wordt zo de motor van onderwijsvernieuwing in school. Het LOF bouwt voort op succesvolle programma's in binnen- en buitenland, zoals Onderwijs Pioniers in Nederland en het Teacher Learning and Leadership Program in Ontario, Canada.

In twee jaar tijd zijn een kleine vierhonderd initiatieven gehonoreerd en uitgevoerd. Het fonds stelt leraren in staat innovatie op de werkvloer vorm te geven. De LOF-leraren en de LOF-regeling als geheel brengen daarmee verander- en innovatieprocessen in de scholen op gang.

Focus en uitgangspunten

Het LOF legt de focus op de leraar als professional. Het richt zich op implementatie van verander- en innovatieprocessen en de ontwikkeling van krachtig leraarschap. Via deze weg wordt de onderwijsontwikkeling vanaf de werkvloer gestimuleerd en de kwaliteit van onderwijs binnen de school bevorderd. Deze insteek draagt eraan bij dat de leraar weer de centrale plaats krijgt als creatief architect van het onderwijsproces binnen de klas en binnen de school.

Het LOF hanteert drie belangrijke uitgangspunten:

- laagdrempelig en toegankelijk voor initiatieven van alle leraren werkzaam in het po, vo en so;
- ontstaan op initiatief van leraren, bestemd voor leraren en beheerd door leraren;
- kernthema's zijn: eigenaarschap, professionele ruimte, onderzoekende houding, leiderschap en ondernemerschap van leraren.

Een LOF-leraar ontvangt financiële ondersteuning voor een periode van maximaal twee jaar. Voorafgaand aan de beoordeling van de aanvraag komt iedere leraar in aanmerking voor begeleiding bij de aanvraag. In het eerste jaar neemt de LOF-leraar deel aan het LOF-traject, bestaande uit drie vaste bijeenkomsten (LOF-labs) met andere LOF-leraren (waarbij elke leraar op één van de bijeenkomsten vergezeld wordt door een leidinggevende), begeleiding door een LOF-coach en diverse Lerarenlabs, openbare bijeenkomsten op vrijwillige basis. Daarnaast worden leraren actief betrokken bij het netwerk van het LOF, vooral ook om blijvend van en met elkaar te leren.

Doelen

Het LOF streeft een viertal doelen na:

- het biedt een programma gericht op de versterking van de kwaliteit van onderwijs;
- het faciliteert leraren bij het realiseren van hun initiatieven gericht op de kwalitatieve versterking van het onderwijs binnen hun school;
- het initieert en bevordert krachtig leraarschap;
- het levert een bijdrage aan het ontstaan van lerende netwerken van leraren.

Naast diverse landelijke initiatieven om innovatie van onderwijs te stimuleren en verschillende middelen zoals het lerarenregister, het schoolleidersregister en de lerarenbeurs, is er met het LOF ook een regeling die bijdraagt aan de ontwikkeling van innovatiecapaciteit binnen scholen. Het fonds ondersteunt leraren om hun eigen rol daarin te versterken.

“...de leraar weer de centrale plaats binnen het onderwijs als creatief architect van het onderwijsproces binnen de klas en binnen de school!”

Onderzoek naar de effecten van het LOF-traject 2016-2017

Met de hiervoor geschetste doelen van het LOF is er sprake van een ambitieus fonds. Dat roept de vraag op of het LOF de hoge verwachtingen ook waarmaakt: draagt het LOF daadwerkelijk bij aan versterking van het onderwijs en aan krachtig leraarschap? En welke succesfactoren en belemmeringen spelen daar eigenlijk een rol bij? Genoeg aanleiding om onderzoek te laten doen naar het LOF.

Net als de Onderwijscoöperatie is het LOF er van, voor en door de leraar. Het LOF is toegankelijk voor leraren, leraren beoordelen de aanvragen en verzorgen de coaching van de toegekende initiatieven. Niet meer dan logisch dus dat leraren ook de aangewezen personen waren om het onderzoek naar de effecten van het LOF-traject van de afgelopen periode uit te voeren.

Een groep van zes leraren is in september 2016 aan de slag gegaan met het onderzoek naar de meerwaarde van het LOF-traject. Leraren zijn zo niet alleen object van onderzoek (respondenten), maar ook uitvoerders van onderzoek. Ook de uitvoering van het onderzoek door leraren draagt bij aan professionalisering en versterking van de beroepsgroep.

De LOF-leraar-onderzoekers in schooljaar 2016-2017 waren:

- **Bart ten Bosch**
leraar in het po, Master Evidence Based Innovation in Teaching
- **Anita Buitelaar**
leraar in het vo, coördinator onderzoek, Master Management of Education
- **Arda Droppers**
leraar in het vo, Master Management van Cultuur en Verandering
- **Robert-Jan Gruijthuijzen**
leraar in het vo, coördinator onderzoek, Master Filosofie
- **Stefanie Langelaar**
leraar in het po, Master Pedagogiek
- **Adrienne Moolenaar**
leraar in het mbo, Master Leren en Innoveren

De zes leraar-onderzoekers zijn ondersteund door Marco Snoek (Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding, Hogeschool van Amsterdam) en Christel Verberg van het ICLON (Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Nascholing) van de Universiteit Leiden. Marco en Christel hebben ondersteuning geboden bij het formuleren en afbakenen van de onderzoeksvragen, het opstellen van het onderzoeksplan en de methodologie, de analyse van de data en de rapportage.

“Ik ben gegroeid in het innemen van een pionierspositie en heb nu ervaring in het uitvoeren van initiatieven, leren verduurzamen en de organisatie innoveren.”

Samenvatting onderzoek

Leraren zijn een belangrijke factor bij de realisatie van onderwijsinnovaties. In dit onderzoek is onderzocht in welke mate het LOF-traject bijdraagt aan de beoogde hoofddoelstellingen van het LOF: het faciliteren en ondersteunen van initiatieven van leraren voor innovatie in de school en het versterken van de beroepsgroep door het stimuleren van 'krachtig leraarschap', ook wel aangeduid als 'teacher leadership'. Hiertoe werd de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Wat is de meerwaarde van het LOF-traject - gegeven de doelstellingen - voor de LOF-leraar en zijn omgeving en wat zijn daarbij stimulerende en belemmerende factoren?

In lijn met de uitgangspunten van de Onderwijscoöperatie en het LOF - 'van, voor en door leraren' - is dit onderzoek uitgevoerd door zes leraar-onderzoekers, onder begeleiding van twee expert-onderzoekers. Er is gekozen voor een mixed method aanpak met vragenlijsten die verstuurd zijn aan 185 LOF-leraren (respons van 127 = 69 procent) en verdiepende interviews met veertien LOF-leraren, allen deelnemers uit de eerste drie subsidierondes.

LOF-leraren bestempelen het LOF als een mooi initiatief dat veel persoonlijke inzichten en inspiratie oplevert. Zij geven aan dat het LOF niet alleen waardevol is voor de leraar, omdat die zijn initiatief kan realiseren en krachtig leraarschap kan ontwikkelen, maar dat ook anderen profiteren van de LOF-subsidie, zoals collega's en leerlingen. De erkenning

door de jury en de facilitering tijdens het LOF-traject dragen bij aan het zelfvertrouwen van leraren en zorgen ervoor dat het LOF-initiatief ook op school serieus genomen wordt.

Over het algemeen zijn de respondenten tevreden over de bijdrage van de verschillende elementen van de LOF-ondersteuningsstructuur aan de realisatie van hun LOF-initiatief. De Lerarenlabs op vrijwillige basis worden het minst gewaardeerd.

Het LOF heeft een meerwaarde voor de LOF-leraar en zijn omgeving. De meerwaarde is mede afhankelijk van de context (po of vo) en het opleidingsniveau (hbo of wo) van de LOF-leraar. LOF-leraren met verschillende achtergronden ervaren de diverse elementen van het LOF op uiteenlopende manieren.

Het gehele onderzoeksrapport is te lezen op de website: <https://lerarenontwikkelfonds.onderwijscooperatie.nl/onderzoek/>

Hierna volgt een compacte beschrijving, met conclusies en aanbevelingen tot besluit. Deze compacte onderzoeksrapportage wordt afgewisseld door een drietal interviews met LOF-leraren. Zij vertellen over hun ervaringen en de opbrengsten van hun inspanningen.

Laten we zelf een leerlijn programmeren ontwikkelen

Leerlingen zullen alleen maar meer te maken krijgen met computers. Dus moeten ze ook iets weten van programmeren en coderen. Pieter-Paul Eppings, leraar van de Vlissingse Schoolvereniging, ontwierp daarom samen met zijn collega's een leerlijn programmeren. "Als LOF-leraar ben je ook ontwikkelaar, inspirator, procesbewaker en projectleider."

LOF-initiatief: Opzetten van een leerlijn programmeren voor kinderen van 4 t/m 12 jaar
LOF-leraar: Pieter-Paul Eppings (61), leraar groep 5 van de Vlissingse Schoolvereniging

“Ik heb nog meegemaakt dat de eerste computer de school binnenkwam. Zelf had ik er thuis al eentje: met zo'n cassettebandje als opslag voor je data en een campingtelevisie als monitor. Collega's vonden het maar gek dat ik zo met die computers bezig was. Totdat het rapportentijd was en ik een zelfgemaakt programmaatje liet zien dat de gemiddelde scores van de leerlingen uitrekende. Ik was al klaar terwijl de andere leraren nog moesten beginnen.

En nu? Tja, tegenwoordig is de computer niet meer weg te denken uit de school. We hebben een kar met 35 laptops, zo'n tien iPads en in de midden- en bovenbouw werken we met Snappet. Dat zijn een soort elektronische werkboekjes die draaien op mini-tablets. Dat is mooi, al gaat het mij zeker niet om de computers: het gaat om de leerlingen. Ik heb ook nooit het idee dat ik naar mijn werk ga: ik ga naar de kinderen. En dan gaat alles vaak vanzelf.

Ik vind wel dat leerlingen meer moeten weten van programmeren en coderen. Daar krijgen ze in de toekomst ongetwijfeld mee te maken.

Dat hebben ze in Engeland al heel goed begrepen: daar is in 2014 het computeronderwijs compleet herzien. Programmeren is er bijvoorbeeld een verplicht vak. Daar kennen de kinderen twee programmeertalen als ze van de basisschool komen. En hier in Nederland? Als er al geprogrammeerd wordt is dat door een klein groepje leerlingen van groep 7 en 8 met een eenvoudig programmaatje. En dat komt dan op televisie. Met de staatssecretaris erbij, omdat het zo bijzonder zou zijn.

Het leek me daarom goed om zelf een Nederlandse leerlijn programmeren op te zetten. Ik zeg: doe het vanaf groep één voor alle kinderen en doe het goed. Ik ben eerst met een paar collega's het internet gaan afstruinen: zijn er al materialen beschikbaar en in welke groepen kunnen we die inzetten? We vonden zo'n 140 materialen - van programma's tot fysieke producten, zoals robot-autootjes - die we allemaal in een database hebben gezet.

Toen we met die database bezig waren kwam mijn baas met het LOF op de proppen. Of dat niet iets voor ons was? Ik diende een aanvraag in, maar had in eerste instantie teveel geld in de begroting gezet voor de aanschaf van materialen: daar is het LOF niet voor. We maakten een nieuwe begroting. Daarin vroegen we vooral veel uren voor leraren. Deze begroting werd goedgekeurd.

Ik heb vervolgens alle leraren hier op school benaderd. Zoals ik dat ook doe bij leerlingen: ik wilde de leraren zelf iets laten ontdekken. Ik tekende vakken op het schoolplein. De leraren waren robotjes die je kon 'programmeren' - zo van: eerste links, dan derde rechts, dan drie vakken rechtdoor. Ga het maar uitproberen. Met zestien leraren op het schoolplein. Dat was echt hilarisch.

Toen we aan het einde van die ochtend weer samen kwamen heerste er één en al enthousiasme. Bijna het hele team werkt nu mee: vanuit elke klas zit er een leraar in de werkgroep. En samen hebben we uit de database tien veelbelovende materialen gekozen waarmee we de leerlijn hebben opgesteld.

Daarbij hebben we een aantal belangrijke uitgangspunten gehanteerd. Zo faciliteert de leerlijn dat leerlingen ontdekkend en onderzoekend kunnen leren. Ze gaan zelf aan de slag, zonder dat wij alles voorkauwen met directe instructie: voordoen, samen doen, alleen doen. Want dan blijft er zo weinig ruimte over om zelf dingen te ontdekken, om zelf fouten te maken en daarvan te leren.

Kinderen raken ongelofelijk gemotiveerd als je ze zelf iets laat onderzoeken. Ze komen met dingen waar jij als leraar misschien helemaal niet aan gedacht had. En ze versterken het leerproces door er onderling over te praten. Dat werkt zoveel beter dan domweg iets nadoen of uit je hoofd leren.

Verder willen we dat de leerlijn een opbouw kent van concreet naar abstract. Leerlingen gebruiken bijvoorbeeld eerst een Bee-Bot, een robot-bijtje dat je kunt programmeren om een bepaalde route over een kleed af te leggen. Daarna stappen ze over naar de iPad om meer abstracte programma's te gebruiken waarin ze dingen in een plat vlak kunnen laten bewegen.

De coaching vanuit het LOF was prettig: kritisch maar heel opbouwend. De LOF-labs en Lerarenlabs waarin je met collega's van andere scholen meedenkt over hun LOF-projecten waren geweldig. Daar ging ik met heel veel plezier naartoe.

Docenten die een LOF-aanvraag willen doen, moeten er trouwens wel rekening mee houden dat ze een voortrekkersrol krijgen in de school. Je moet niet in je eentje je eigen plannetje uitvoeren, je moet je team en je leidinggevende mee krijgen. Je krijgt er dus een paar rollen bij: je bent leraar, ontwikkelaar, maar ook inspirator, procesbewaker en projectleider. Dat kan een zware klus zijn - hoewel het mij meeviel.

Het opzetten van de leerlijn verliep echt heel goed. We zijn er ook twee keer mee in de prijzen gevallen: we werden tweede in de provinciale ronde van de Nationale Onderwijsprijs en kregen de eerste prijs van Mediawijzer - een organisatie voor het mediawijs maken van kinderen.

Inmiddels is de leerlijn af tot en met groep 5/6. Vorig jaar hebben we een eerste grote presentatie gegeven aan ouders, het SLO, Kennisnet, de PO-Raad en Hogeschool Zeeland, waarbij 240 leerlingen aan het programmeren waren. Dat was echt geweldig. Komend jaar maken we de leerlijn voor de bovenbouw.

De LOF-aanvraag heeft me ook buiten de school veel gebracht. Zo ben ik door de Hogeschool Zeeland uitgenodigd om les te gaan geven aan tweedejaarsstudenten, geef ik workshops voor mediacoaches bij de bibliotheek en word ik gevraagd voor workshops bij scholen die programmeren willen invoeren. Bovendien komen medewerkers van uitgeverij Malmberg een paar lessen bijwonen - het is gewoon één grote flow.

Maar het mooiste is natuurlijk de reactie van al die leerlingen. Daar doe ik het voor. Het is zó fantastisch om met jeugd te mogen werken. Als je ze eigenaar maakt van hun leerproces dan gaan ze als een tierelier. Dan zie je ze groeien.”

Onderzoeksverslag

Doel van het onderzoek

De Onderwijscoöperatie stelt zich met dit onderzoek ten doel de effecten van het LOF-traject op de deelnemers, hun omgeving en hun initiatieven te onderzoeken en te evalueren. Daarnaast worden de stimulerende en belemmerende factoren die een rol spelen bij het bereiken van deze effecten in kaart gebracht. Het uiteindelijke doel is om het LOF verder te ontwikkelen en nog beter te laten aansluiten bij de vanuit de Onderwijscoöperatie gestelde doelen. Daarbij worden de adviezen van leraren en onderzoekers meegenomen om dit te realiseren. Uitgaande van de doelstellingen van het LOF en het doel van dit onderzoek is de volgende hoofdvraag leidend voor het onderzoek:

Wat is de meerwaarde van het LOF-traject - gegeven de doelstellingen - voor de LOF-leraar en zijn omgeving en wat zijn daarbij stimulerende en belemmerende factoren?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

Deelvraag 1:

- Welke factoren binnen het LOF-traject en binnen de schoolcontext dragen volgens de LOF-leraren bij aan de implementatie van onderwijsinnovaties en de ontwikkeling binnen de school en wat zijn volgens hen belemmerende factoren?

Deelvraag 2:

- Op welke wijze worden volgens de LOF-leraren de kenmerken van krachtig leraarschap gestimuleerd, ontwikkeld en ingezet tijdens het LOF-traject?

“...daarnaast leken projecten waarbij andere collega’s betrokken waren succesvoller uit te voeren dan individuele aanvragen.”

De responsgroep

De responsgroep bestaat uit LOF-leraren uit de eerste drie subsidierondes. Alle respondenten waren gedurende het onderzoek nog volop bezig met de realisatie van hun initiatief.

Van de 185 LOF-leraren hebben 114 leraren de vragenlijst volledig ingevuld (13 leraren hebben de vragenlijst niet volledig ingevuld en zijn niet meegenomen in de analyses). Om zicht te krijgen op de samenstelling van de responsgroep en om

te kunnen beoordelen of de uitkomsten representatief zijn voor de gehele populatie LOF-leraren omvat de vragenlijst vragen gerelateerd aan achtergrondkenmerken (onder meer persoonskenmerken). Tabel 1 toont achtergrondkenmerken van de 114 respondenten waarvan deze gegevens beschikbaar zijn. Tevens worden achtergrondkenmerken getoond van de totale groep LOF-leraren uit de rondes 1 t/m 3¹ en van de Nederlandse lerarenpopulatie uit het primair en voortgezet onderwijs².

Tabel 1: Persoonskenmerken respondenten, LOF-leraren en leraren Nederland. * = Hieronder vallen ook so, sbo, vso

Achtergrond-kenmerken	Respondenten (N = 114)		LOF-leraren (N = 185)		Nederlandse leraren (N = 308.700)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Vrouw	69	60.5%	77	41.6%	-	-
Man	45	39.5%	108	58.4%	-	-
PO	50	43.8%	77*	41.6%	168.700	54.7%
VO	59	51.7%	108	58.4%	106.200	34.4%
SO	2	1.8%	-	-	33.800	10.9%
SBO	1	0.9%	-	-	-	-
VSO	2	1.8%	-	-	-	-
HBO bachelor	41	36.0%	-	-	-	-
HBO master	34	26.8%	-	-	-	-
WO bachelor	2	1.8%	-	-	-	-
WO master	35	30.7%	-	-	-	-
PhD	2	1.8%	-	-	-	-

¹ Gegevens zijn verstrekt door de Onderwijscoöperatie

² Gegevens zijn afkomstig uit STAMOS (2015)

Innovatie- en implementatieprocessen en krachtig leraarschap in theorie

De literatuur levert een aantal kernconcepten die een handvat bieden voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Het LOF stelt leraren in staat om een eigen initiatief voor beter onderwijs te ontwikkelen en de ervaringen te delen in een netwerk. Doel van zowel de LOF-leraar als het LOF als geheel is immers om verander- en innovatieprocessen in scholen op gang te brengen. Het gaat om processen waarbij de leraar onderwijskundige problemen aangrijpt als inspiratiebron voor nieuwe mogelijkheden, met in het verlengde daarvan nieuwe, creatieve ideeën en oplossingen. Er is pas sprake van innovatie wanneer nieuw gedrag is ingebed in de dagelijkse routine en het duurzaam is.

Verander- en innovatieprocessen in scholen stellen eisen aan leraren, aan de schoolorganisatie en aan de schoolcultuur als geheel. Bij leraren gaat het daarbij om kwaliteiten als reflectief vermogen, goed kunnen samenwerken, vertrouwen, openheid en het kunnen geven en ontvangen van feedback. Voor de schoolorganisatie en de schoolcultuur als geheel gaat het met name om een lerende cultuur, waarbinnen leraren leren van, voor en met elkaar, een gedeelde visie vormen, gedeeld leiderschap creëren in de school, onderling samenwerken en goede relaties opbouwen, bruikbare feedback geven en ontvangen en in tijd en ruimte gefaciliteerd worden.

Teacher leadership, krachtig leraarschap, ontstaat niet vanzelf. Teacher leadership vraagt een aantal kwaliteiten van leraren: een reflectieve en onderzoekende houding, zelfvertrouwen en doorzettingsvermogen, het vermogen om goede relaties te onderhouden met collega's en hen te stimuleren, te ondersteunen en vertrouwen te geven, innoverend vermogen en inzicht in veranderprocessen, een heldere visie, en het vermogen om netwerken op te bouwen, te onderhouden en in te zetten. Leraren moeten worden aangemoedigd om die kwaliteiten te ontwikkelen en om deze in te zetten voor de ontwikkeling van teacher leadership. In de literatuur wordt daarbij de nadruk gelegd op de rol van de schoolleider om gespreid leiderschap te stimuleren.

“Ik durf nu meer buiten de kaders te denken en mijn ideeën met meer mensen te delen.”

Werkwijze

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen is een mixed method design toegepast. Daarbij zijn kwantitatieve en kwalitatieve data verzameld.

Voor de kwantitatieve dataverzameling is een online vragenlijst ontwikkeld en gestuurd aan alle 185 LOF-leraren. Hiermee kon een groot aantal leraren worden bereikt (respons van 68,6 procent).

Het eerste deel van de vragenlijst bestond uit vragen naar achtergrondkenmerken van de respondenten. Daarnaast waren er vragen ten aanzien van het LOF-traject zelf en de afzonderlijke componenten van het LOF-traject. In het tweede deel van de vragenlijst zijn de concepten 'implementatie van verander- en innovatieprocessen' en 'krachtig leraarschap' verder uitgediept. Hiervoor zijn kernbegrippen uit de literatuur gebruikt.

Voor de statistische analyses is gebruik gemaakt van het softwareprogramma SPSS.

De kwalitatieve data zijn verzameld op basis van interviews. Op deze manier kon doorggevraagd worden op ervaringen die LOF-docenten tijdens het LOF-traject hebben opgedaan. De leidraad voor het semigestructureerde interview is opgesteld aan de hand van de kernbegrippen uit de literatuur.

Vijftien LOF-leraren zijn geselecteerd voor de interviews; er is een selectie gemaakt op basis van zoveel mogelijke spreiding over aanvraagrondes, onderwijssector en focus van de aanvraag (binnen de eigen klas of het eigen vak, binnen het eigen team of de sectie, voor de gehele school of schooloverstijgend). Uiteindelijk zijn er veertien interviews, ofwel in duo's ofwel individueel, afgenomen. Alle leraren hebben de mogelijkheid gekregen om tekstuele aanpassingen door te geven. Alle geïnterviewden zijn daarna akkoord gegaan met de verslaglegging van de interviews. Hierdoor konden alle samenvattingen gebruikt worden als data voor de analyse.

Data afkomstig uit de interviews zijn geanalyseerd met behulp van de kwalitatieve data-analyse software MaxQDA.

Ik wil leerlingen zélf laten nadenken

Leerlingen die willen doorstromen naar een universiteit hebben daar academische vaardigheden nodig. Gepco de Jong, docent Nederlands op het St. Odulphus Lyceum in Tilburg, ontwierp er een keuzevak voor. “Het LOF is echt een geweldige kans om je droom voor nieuw onderwijs waar te maken.”

LOF-initiatief: Academisch Nederlands
LOF-leraar: Gepco de Jong (55), docent Nederlands op het St. Odulphus Lyceum in Tilburg

“Het begon eigenlijk toen ik besloot een eerstegraadsopleiding te gaan volgen. Al meer dan vijftientig jaar stond ik als docent Nederlands in het vmbo voor de klas. Ik merkte dat ik teveel op routine ging draaien. Ik wilde mijn vak eens op een heel andere manier gaan uitoefenen.

Na die eerstegraadsopleiding kwam ik terecht in de bovenbouw vwo van het St. Odulphus Lyceum in Tilburg. Dat was een openbaring. In de onderbouw vmbo ben je veel bezig met basale vaardigheden als spelling en grammatica. Lezen moet daar vooral leuk zijn. In de bovenbouw draait het veel meer om literatuur. Wat stáát er nu precies en wat doet dat met jou als lezer? Nederlands lijkt daar opeens een heel ander vak.

Ook de interactie met de leerlingen is anders. Je hebt een veel gelijkwaardiger relatie. Je staat meer naast dan vóór de leerling. En je denkt vaak samen na over een vervolgopleiding. Wat wil je gaan studeren en wat heb je daarvoor nodig aan kennis en vaardigheden?

Nu had ik tijdens mijn eerstegraadsopleiding al gemerkt hoe belangrijk academische vaardigheden zijn. Je moet informatie kunnen zoeken en kunnen beoordelen hoe betrouwbaar die is. Je moet kunnen presenteren en je moet, heel simpel, goede aantekeningen kunnen maken tijdens een college. Dat zijn allemaal zaken die onze leerlingen nog niet heel erg beheersen.

Daarom heb ik bij het LOF het idee ingediend om ‘academisch Nederlands’ te ontwikkelen. Dat is een keuzevak waarin leerlingen allerlei vaardigheden opdoen die ze later op de universiteit goed kunnen gebruiken. Bij welke studie dan ook: of ze nu Nederlands gaan studeren of natuurkunde. De aanvraag werd meteen goedgekeurd.

Wat ik heel goed vind aan het LOF, is dat er steeds wordt benadrukt dat je niet alles in je eentje moet doen. Want dan kan het project verzanden. Je moet mensen méé zien te krijgen. Om dat te realiseren ben ik gewoon rechtstreeks op collega's afgestapt - zo bereik je vaak het meeste. Er zijn natuurlijk altijd mensen die een project niet zien zitten, maar dat geeft niet. Je gaat gewoon verder met de mensen die er wél zin in hebben.

We konden al snel van start gaan met een club van vier ontwikkelaars. Daar kregen we allemaal tijd voor. Dat is het fijne van het LOF: je kunt mensen uren bieden. Als pionier kreeg ik 120 uur, mijn collega's ieder dertig. Dat tikt aan. Ik ga zelf overigens ruim over die 120 uur heen. Iets opzetten kost altijd meer tijd dan je denkt. Ik wil het geen 'hobby' noemen, maar ik ben enthousiast over het project en dan steek ik er graag meer uren in.

Tijdens het LOF-traject ga je met een klein groepje collega's van verschillende scholen brainstormen over ieders project. Waar loopt iedereen tegenaan, hoe kunnen we samen oplossingen verzinnen? Je leert elkaar kennen en je bent heel benieuwd hoe iedereen zich ontwikkelt. In ons groepje zitten trouwens ook leraren basisonderwijs. Daar kom ik normaal niet zo snel mee in contact, dus dat is heel verfrissend. Het keuzevak academisch Nederlands staat hier op school inmiddels op de rails. Leerlingen kunnen kiezen uit acht modules, zoals 'academisch schrijven', 'presenteren' en 'bronnenonderzoek'. Dat laatste is een heel saaie module, maar wel een heel nuttige als je een academische opleiding gaat volgen. Elke module duurt gemiddeld vier lessen, één les per week.

Op elke module van academisch Nederlands tekenen gemiddeld zo'n twintig leerlingen in. Je merkt dat ze er echt over nadenken. In de vierde klas volgen sommigen bijvoorbeeld al de module 'academisch schrijven' en dan gaan ze in de vijfde klas meelopen met colleges. In de zesde klas is dat te laat, want voor populaire studies moet je je vroeg inschrijven. In de zesde klas moet je je studiekeuze al gemaakt hebben.

Vanuit het LOF word je ook gestimuleerd om te gaan netwerken buiten je school. Ik ben hier in Tilburg op de universiteit gaan praten. Daar bleken ze een vak als 'academisch Nederlands' heel nuttig te vinden. Inmiddels heeft Utrecht belangstelling, Leiden wil ook graag meedenken - je rolt van het een in het ander.

Wat ook helpt is dat de directie van het Odulphus Lyceum achter het initiatief staat. Niet alleen achter het mijne trouwens. Deze school geeft veel ruimte en vertrouwen aan allerlei nieuwe initiatieven. Ik heb heel lang op een school gewerkt waarbij eerst werd gekeken naar wat het kost, maar op deze school wordt er eerst gekeken naar het plan. Dat is heel fijn.

Inmiddels hebben enkele collega's hier op school óók een LOF-aanvraag ingediend voor eigen projecten. Mooi, want het LOF is echt een geweldige kans om je droom voor nieuw onderwijs waar te maken. Als school gaan we een stichting om het vak academisch Nederlands heen bouwen. Niet uit winstoogmerk, maar wel om het initiatief te borgen en om de groei een klein beetje te kunnen reguleren.

Ik denk dat we met academisch Nederlands echt bij kunnen dragen aan de vorming van leerlingen. Dat is ook wat mij drijft: de bildung. Als ik leerlingen zélf kan laten nadenken in plaats van dat ze klakkeloos aannemen wat anderen ze vertellen - dan ben ik gelukkig."

De resultaten van het onderzoek

Doel van het onderzoek was antwoord te geven op de hoofdvraag:

Wat is de meerwaarde van het LOF-traject - gegeven de doelstellingen - voor de LOF-leraar en zijn omgeving en wat zijn daarbij stimulerende en belemmerende factoren?

Het onderzoek richtte zich op twee deelvragen:

1. Welke factoren binnen het LOF-traject en binnen de schoolcontext dragen volgens de LOF-leraren bij aan de implementatie van onderwijsinnovaties en de ontwikkeling binnen de school en wat zijn volgens hen belemmerende factoren?
2. Op welke wijze worden volgens de LOF-leraren de kenmerken van krachtig leraarschap gestimuleerd, ontwikkeld en ingezet, zowel tijdens het LOF-traject als erna?

Hiervoor zijn uit de literatuur de volgende aandachtspunten gehaald, waarop de respondenten zijn bevraagd:

Hoofdcategorie	Kernbegrippen
Verander- en innovatieprocessen	<ul style="list-style-type: none">• Tijd• Bruikbare feedback vanuit de schoolomgeving• Roostering van de vrijgestelde uren• Een lerende schoolcultuur• Gedeelde visie• Leiderschap binnen de schoolomgeving• Acceptatie van collega's• Samenwerking met collega's• Contact met leidinggevende
Krachtig leraarschap	<ul style="list-style-type: none">• Zelfvertrouwen• Doorzettingsvermogen• Onderzoekend handelen• Zelfreflectie• Aanmoedigen van collega's• Persoonlijk contact management, collega's en derden• Inzicht in veranderprocessen• Visie• Netwerk

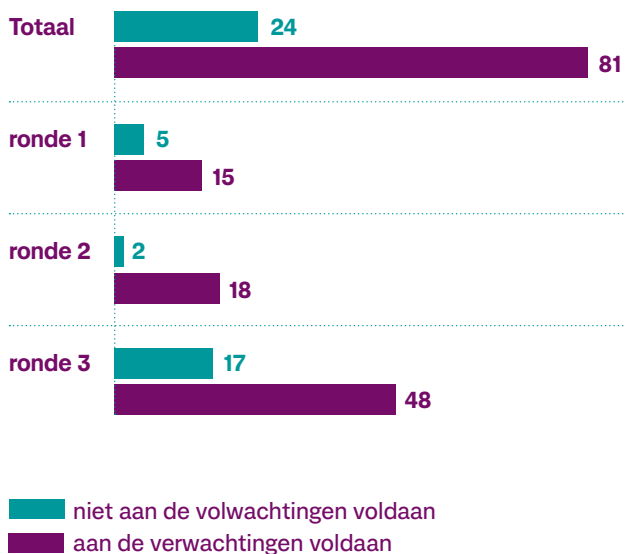
Beoordeling van het LOF-traject in het algemeen

Uiteraard is gekeken naar de mate waarin de LOF-leraren tevreden zijn over het LOF-traject in het algemeen. Naast een gesloten vraag hierover hadden de respondenten ook de mogelijkheid om opmerkingen te plaatsen over de LOF-structuur. Bovendien is in de interviews gevraagd hoe de respondenten de begeleiding in de vorm van het LOF-traject hebben ervaren. Allereerst geven we de resultaten van de gesloten vragen weer. Vervolgens bespreken we de aanvullende opmerkingen uit de vragenlijst en de antwoorden in de interviews.

In onderstaande tabel is in één oogopslag te zien of het LOF aan de verwachtingen van de respondenten heeft voldaan.

Tijdens de interviews noemden de ondervraagde leraren het LOF een mooi initiatief, waarbij het traject veel persoonlijke inzichten en inspiratie oplevert. Het LOF wordt gezien als waardevol voor de leraar die in staat wordt gesteld zijn initiatief waar te maken. Bovendien krijgt het ook het predicaat waardevol voor collega's en leerlingen. Mee mogen doen met het LOF-traject blijkt ervoor te zorgen dat het initiatief ook op school serieus genomen wordt. Het LOF wordt gezien als belangrijk voor nieuwe ontwikkelingen en nieuwe initiatieven. Geopperd wordt dat het mogelijk zou moeten zijn om het LOF-traject te verlengen.

Tabel 2: Heeft het LOF-traject aan uw verwachtingen voldaan? (in absolute aantallen, N = 105)

“Er wordt wel ontwikkeld, maar op dit moment is dat vooral conform de eigen manier van werken. Met een houding van ‘we willen dingen leren’ denk ik dat het zeker makkelijker is om onderwijsvernieuwing tot stand te brengen.”

Stimulerende en belemmerende factoren in de school

Bij de start van het LOF-traject blijkt de grote meerderheid van de geïnterviewde leraren een lerende schoolcultuur en een gedeelde visie belangrijk te vinden: het is van groot belang te weten waar je gezamenlijk naartoe gaat in een lerende schoolcultuur.

Tijdens het traject worden contact met leidinggevende, samenwerken met collega's en acceptatie van collega's als belangrijkste stimulerende factoren genoemd. Uit de interviews blijkt dat vertrouwen en enthousiasme van de leidinggevende over het algemeen zeer stimulerend werkt. Helemaal als de leidinggevende dit uitstraalt binnen de school. De betrokkenheid van de leidinggevende lijkt te worden versterkt door het feit dat de leidinggevende ook moet tekenen om de LOF-aanvraag in te dienen. Een klein aantal respondenten geeft aan dat dit niet altijd het geval is en dat gebrek aan tijd of focus bij de leidinggevende juist als belemmerend wordt ervaren.

Samenwerken met collega's wordt als de meest stimulerende factor gezien tijdens het uitvoeren van het LOF-traject op school. De interviews bevestigen dit beeld: die samenwerking kan zorgen voor een olievlekwerking. In een enkel geval is er sprake van externe projectpartners buiten de school en relatief weinig tot geen samenwerking binnen de school. In de interviews komt ook duidelijk naar voren dat er tijdens de uitvoering van het initiatief gesprekken en discussies ontstaan binnen de school. Die gesprekken en discussies dragen bij aan acceptatie van de vernieuwing binnen de school. Dit gaat niet van de ene op de andere dag. Het LOF-initiatief zorgt ervoor dat collega's kunnen wennen aan de nieuwe onderwijssituatie. Dit werkt motiverend.

“Samenwerken met collega's is leuk en heeft ook het effect van een olievlek. Een collega is nu ook vakoverstijgend gaan werken. Samenwerking is zeer stimulerend. Dit is wat ik wil.”

Een aantal respondenten geeft aan dat zij al leider van het initiatief waren bij de start van het traject, maar dat zij vooral een andere vorm van leiderschap (bijvoorbeeld van sturen naar coachen of van expertise delen) zijn gaan toepassen. Een deel van de respondenten zegt het eigen leiderschap ontwikkeld te hebben. Daarbij nemen ze - binnen de heersende 'horizontale cultuur' van de school - meer dan voorheen zelf het initiatief en denken ze actief mee, zonder dat het van bovenaf aangestuurd wordt door een leidinggevende. Ze ervaren het regelmatig afstemmen met de directie over de stand van zaken als stimulerend.

LOF-leraren vinden feedback belangrijk. Bruikbare feedback uit de schoolomgeving hangt samen met factoren als het samenwerken met collega's, contact met de leidinggevende en acceptatie van de onderwijsvernieuwing door collega's. 73 Procent van de respondenten geeft aan feedback uit de schoolomgeving als stimulerend te ervaren. 7,2 Procent vindt het ontbreken van goede feedback een belemmerende factor. De toekenning van de LOF-aanvraag door de jury kan volgens respondenten ook beschouwd worden als een vorm van feedback die een bijdrage levert aan het zelfvertrouwen van de leraar en aan de erkenning van het LOF-initiatief binnen de school.

De factor tijd heeft zowel in de vragenlijst als in de interviews veel aandacht gekregen. Het gaat dan bijvoorbeeld om de tijd die door het LOF ontstaat om aan het initiatief te werken, het inroosteren van vaste tijden om aan dit initiatief te werken en de behoefte om flexibel ontwikkeluren te kunnen inzetten. LOF-leraren geven aan dat het belangrijk is om tijd te hebben om met collega's te sparren en ideeën te concretiseren. Het creëren van ruimte in het rooster verliep in een aantal gevallen niet gemakkelijk.

Zodra het LOF-initiatief meer overleg van collega's vraagt of wanneer er meer activiteiten buiten de school zijn, wordt het ook moeilijker plannen. Initiatieven waarbij leraren bijvoorbeeld veel buitenschoolse activiteiten moeten verrichten blijken lastig te organiseren. Overigens hebben alle respondenten, zowel van de vragenlijst als de interviews, de aangevraagde facilitering in tijd toegekend gekregen op hun school. Tien van de veertien geïnterviewde LOF-leraren gaven aan zich zorgen te maken over de voortgang en de beschikbare ruimte, tijd en geld voor hun project, nadat het LOF-traject is afgerond en de financiële middelen wegfallen. Een aantal geïnterviewde leraren geeft aan dat er niet genoeg tijd voor het initiatief wordt vrijgemaakt door de leidinggevende. De ter beschikking gestelde tijd kan te lijden hebben onder het feit dat leraren met een hoger salaris voor hetzelfde subsidiebedrag minder uren kunnen inzetten. De vergoeding vanuit het LOF is in bepaalde gevallen minder dan het uurloon van de leraar, waardoor de aangevraagde uren niet allemaal vrij geroosterd kunnen worden. Het zou goed zijn wanneer hiervoor duidelijke regels voor bestuurders zouden zijn.

“Als het gaat om nieuwe ideeën aankaarten heb ik een stap gemaakt: ik laat ze minder snel varen.”

Leerlingen voorbereiden op de toekomst

Het onderwijs in woordenschat, spreken/luisteren en stellen kan zoveel leuker, vond Karen Paardekooper, IB'er op basisschool De Vlieger in Iepenburg. Dus ontwierp zij geïntegreerd taalonderwijs met behulp van moderne media. “Leerlingen gaan nu zélf aan het werk.”

LOF-initiatief: Geïntegreerd taalonderwijs met behulp van moderne media
LOF-leraar: Karen Paardekooper (37), IB'er op basisschool De Vlieger in de Vinex-wijk Iepenburg bij Den Haag

Ik wil kinderen enthousiast maken voor leren. Ze moeten er blij van worden, ze moeten er energie van krijgen. En niet denken: 'Daar gáán we weer'. Ook wil ik kinderen goed voorbereiden op de samenleving van de 21ste eeuw. Die samenleving zal blijven veranderen. Daardoor moeten kinderen steeds blijven leren. En misschien op heel andere manieren dan nu.

Met die twee wensen in mijn achterhoofd ben ik twee opleidingen gaan volgen: onderwijswetenschappen en moderne media. Tijdens die opleidingen kwam ik op het idee om geïntegreerd taalonderwijs met behulp van moderne media te gaan ontwerpen. Daarvoor ontbrak het me wel aan tijd, maar gelukkig was er het LerarenOntwikkelfonds.

We hebben hier op school eerst het onderwijs onder de loep genomen. We besloten om voor grammatica en spelling de methodes te blijven volgen. Dat draaide immers al goed. Wel wilden we nieuwe lessen ontwikkelen voor woordenschat, spreken/luisteren en stellen, want dat kon vaak leuker of beter. In die nieuwe lessen konden we bovendien meer 21ste eeuwse vaardigheden aan bod laten komen, zoals samenwerken en presenteren.

Dat nieuwe onderwijs hebben we hier op school ontwikkeld met een werkgroep van zes leraren. We werden alle zes grotendeels vrijgesteld met geld vanuit het LOF. Toen we de vraag opperden of we voor woordenschat, spreken/luisteren en stellen eigenlijk nog wel een methode nodig hadden, was de eerste reactie: 'Zijn jullie gek geworden!?' Maar twee weken later was iedereen toch al een beetje aan het idee gewend.

We hebben toen samen een groot aantal zaken ontwikkeld. Bij het vak geschiedenis bijvoorbeeld schrijven we woorden die op een dag of in een week vaak aan bod komen op een 'woordmuur'. Zo hoeven de kinderen geen losse woorden meer te leren die op een willekeurig moment nergens mee te maken hebben. We bieden kader en context.

Bij geschiedenis bereiden groepjes leerlingen soms ook elk één onderdeel voor en presenteren dat aan de anderen in de klas. Zo oefen je samenwerken, informatie zoeken en presenteren. Het is niet meer: de juf of meester vertelt en de kinderen luisteren. De leerlingen gaan zélf aan het werk. Ik merk dat iedereen daar heel enthousiast van wordt.

Ook gebruiken we de app Bookcreator. Daarmee maken leerlingen zelf een digitaal boekje. Ze kunnen daarin ook geluiden toevoegen - dus bijvoorbeeld een kat laten miauwen. En ze zien dan ook het woord 'miauw' in beeld. Bovendien gebruiken we een app met een green screen, waarbij leerlingen zichzelf op een heel andere locatie kunnen projecteren. Zo kunnen ze bijvoorbeeld een toneelstukje opvoeren in het huis van Anne Frank.

Leerlingen vinden het geweldig om te ontdekken wat je met al die nieuwe toepassingen kunt doen. Leraren vaak ook trouwens. Zo is een collega heel enthousiast over een app waarmee je kunt mindmappen. Google Earth biedt natuurlijk ook heel veel mogelijkheden om in je les te tonen hoe de wereld er elders uit ziet.

Het ontwikkelen van al die nieuwe lessen kost uiteraard tijd. Die dachten we te vinden door Gynzy te gaan gebruiken. Dat is een systeem waarbij de werkboekjes in de les bij rekenen en spelling overbodig worden. De leerlingen maken de werkingsopgaven op een tablet en krijgen direct en automatisch feedback van Gynzy. Dat scheelt je als leraar een boel nakijken en analyseren.

Bovendien gebruiken de leerlingen Gynzy op de iPads. Die iPads gebruiken ze ook voor andere dingen, zoals het volgen van ons moderne taalonderwijs.

Alleen blijkt de overstap op Gynzy het eerste jaar toch nog veel werk te kosten. Op termijn win je veel tijd, maar het eerste jaar ben je vooral bezig met overleven. Daar zitten we nog middenin, hoewel het nieuwe taalonderwijs daarnaast toch goed van de grond aan het komen is.

De coaching vanuit het LOF heb ik als heel positief ervaren. We hadden een fantastische coach die oprecht geïnteresseerd was in het project en in mij als persoon. Wat ook heel positief heeft bijgedragen aan ons project is, dat de directie erg vernieuwingsgezind is en dus achter het plan staat. Gelukkig maar, want zo'n traject als dit is van grote invloed binnen de school. Zonder steun van de directie wordt het een lastig verhaal.

Ik word heel erg blij van dit LOF-traject. Het is ontzettend leuk om mensen te laten zien wat er allemaal mogelijk is en om te zien hoe enthousiast kinderen worden door op een andere manier te leren. Ik heb het idee dat we de leerlingen met ons nieuwe onderwijs echt voorbereiden op de toekomst.”

Bijdrage LOF-traject aan ontwikkeling van teacher leadership

Een van de doelen van het LOF is om bij te dragen aan de ontwikkeling van krachtig leraarschap (teacher leadership). Aan LOF-leraren is de vraag voorgelegd in hoeverre zij dit doel in het LOF-traject herkennen. Onderstaande tabel toont de mate waarin LOF-leraren de uitgangspunten van het LOF daadwerkelijk herkennen in het LOF-traject. De tabel is gerangschikt van meest naar minst herkenbare uitgangspunt.

Tabel 3: Gemiddelde score herkenbaarheid uitgangspunten LOF

(op een schaal van 1-6: 1=zeer weinig - 6=zeer veel)

Het creëren van een beweging van leraren die zelf vorm geven aan de onderwijsontwikkeling	4.74
Het ontwikkelen van een netwerk	4.39
Het ontwikkelen van krachtig leraarschap/ teacher leadership	3.98

LOF-leraren geven aan dat zij tijdens het LOF-traject ten aanzien van een aantal kenmerken van krachtig leraarschap gegroeid zijn. Daarbij gaat het met name om het stimulerend zijn naar anderen, persoonlijk contact, visie en vertrouwen in management en collega's. In de interviews geven LOF-leraren aan bezig geweest te zijn met visieontwikkeling door te sparren, bij te schaven, na te denken over wat belangrijk is, steeds te kijken of het initiatief nog aansluit bij de visie van de school en stil te staan bij de vraag hoe ze collega's kunnen verbinden met deze visie.

In de interviews worden drie kwaliteiten van krachtig leraarschap het meest genoemd:

- **inzicht in veranderprocessen**
- **visie**
- **zelfvertrouwen**

Het overgrote deel van de geïnterviewden geeft aan dat deze eigenschappen tijdens het LOF-traject ontwikkeld zijn. Deze kwaliteiten helpen hen om collega's en leidinggevenden te betrekken bij de realisatie van het LOF-initiatief. Dat vraagt volgens de geïnterviewden daarnaast om persoonlijke kwaliteiten als het opbouwen van netwerken en persoonlijk contact met het management.

“Netwerken schijnt het belangrijkste te zijn voor je professionele carrière. Het levert zelfs voor mij iets op, terwijl ik iemand ben die daar totaal niet mee bezig is.”

Het valt op dat de beoordeling van de factoren van krachtig leraarschap bij het startpunt en de mate van ontwikkeling tijdens het LOF-traject verschilt tussen LOF-leraren uit het primair onderwijs en voortgezet onderwijs en tussen lera-

ren met een bachelor- en masterkwalificatie. Tijdens het LOF-traject ontwikkelen leraren in het primair onderwijs zich sterker op alle factoren van krachtig leraarschap in vergelijking met leraren in het voortgezet onderwijs.

Tabel 4: Ontwikkeling kenmerken van krachtig leraarschap (op een schaal van 1-6: 1 = niet - 6 = zeer veel)

*P<0,05; B = bachelor, M = master

Kenmerken krachtig leraarschap	Allen (N=114)	PO (N=53)	VO (N=61)	HBO B (N=41)	HBO M (N=34)	WO M (N=39)
Stimulerend naar anderen	4,31	4,55	4,10	4,54	4,35	4,03
Persoonlijk contact met management, collega's, derden	4,18	4,47*	3,92*	4,41	4,29	3,82
Visie (duidelijke onderbouwing van wat u wilt bereiken)	4,10	4,45*	3,79*	4,32	4,26	3,72
Mate van vertrouwen in acties van management, collega's, derden	4,01	4,28*	3,77*	4,39*	4,06	3,56*
Innovatief vermogen	3,98	4,36*	3,66*	4,22*	4,41*	3,36*
Inzicht in veranderprocessen	3,98	4,36	3,66	4,02	4,21	3,74
Zelfvertrouwen	3,97	4,30*	3,69*	4,27	3,94	3,69
Doorzettingsvermogen	3,95	4,30*	3,64*	4,32	4,03	3,49
Onderzoekend handelen	3,93	4,32*	3,59*	4,15	4,15	3,51
Zelfreflectie	3,93	4,26*	3,64*	4,17	3,85	3,74
Opbouwen van netwerken	3,92	4,08	3,77	4,02	4,32*	3,46*

Conclusies

Belangrijkste doel van het onderzoek was om helder te krijgen wat de meerwaarde van het LOF-traject voor de LOF-leraar en zijn omgeving is en wat daarbij stimulerende en belemmerende factoren zijn. Daarbij richtte het onderzoek zich op twee deelvragen:

- (1) Welke factoren binnen het LOF-traject en binnen de schoolcontext dragen volgens de LOF-leraren bij aan de implementatie van onderwijsinnovaties en de ontwikkeling binnen de school en wat zijn volgens hen belemmerende factoren?**
- (2) Op welke wijze worden volgens de LOF-leraren de kenmerken van krachtig leraarschap gestimuleerd, ontwikkeld en ingezet, zowel tijdens het LOF-traject als erna?**

In de vragenlijsten en tijdens de interviews hebben de LOF-leraren aangegeven dat de LOF-ondersteuningsstructuur meerwaarde heeft bij de realisatie van de LOF-initiatieven. Het LOF biedt de mogelijkheid om eigen initiatieven te realiseren en creëert kansen om met gelijkgestemden in aanraking te komen. Het netwerk van gelijkgestemde collega's is dan ook het element binnen de LOF-structuur dat als beste wordt beoordeeld. Toch geven de leraren aan dat het opbouwen van netwerken de minst ontwikkelde kwaliteit ten aanzien van krachtig leraarschap is.

Van de LOF-labs krijgt het lab met de leidinggevende de hoogste waardering. De vrijwillige Lerarenlabs worden minder gewaardeerd. Het aspect coaching heeft nog aandacht nodig: de coaching is momenteel vooral gericht op het ondersteunen van LOF-leraren bij hun rol in innovatieprocessen (gekoppeld aan het ontwikkelen van kwaliteiten ten aanzien van krachtig leraarschap), terwijl veel respondenten aangeven behoefte te hebben aan inhoudelijke ondersteuning bij de realisatie van hun initiatief. Ze zouden daarom liever met collega's uit dezelfde sector en hetzelfde vak willen werken en met een coach die ook expert is op hun vakgebied.

Daarmee lijken de twee hoofddoelstellingen van het LOF - bijdragen aan onderwijsvernieuwing en bijdragen aan het ontwikkelen van krachtig leraarschap - enigszins op gespannen voet met elkaar te staan. Het primaire doel lijkt voor leraren vooral te liggen bij de realisatie van het LOF-initiatief. Terwijl een aantal elementen van de LOF-structuur - met name de coaching - vooral tot doel heeft om krachtig leraarschap te ontwikkelen.

“Deelname aan het LOF betekent ontwikkeling voor school en als bonus ook zeker voor mijzelf.”

De realisatie van het LOF-initiatief en het ontwikkelen van krachtig leraarschap zijn niet alleen afhankelijk van de manier waarop het LOF-traject wordt ingevuld, maar ook van factoren in de school. Bij factoren in de school gaat het onder meer om de rol van de leidinggevende, samenwerking met en acceptatie door collega's, het ontvangen van bruikbare feedback van collega's, de beschikbare tijd en een lerende schoolcultuur.

De belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat het LOF meerwaarde biedt voor de LOF-leraar en zijn omgeving. Die meerwaarde is mede afhankelijk van de context (po of vo) en het opleidingsniveau (hbo of wo) van de LOF-leraar. Zo profiteren LOF-leraren die een hbo-master hebben het meeste als het gaat om het ontwikkelen van innovatief vermogen, het inzicht in veranderprocessen en het opbouwen van netwerken. Op de andere kenmerken van krachtig leraarschap maken leraren met een hbo-bachelor de grootste ontwikkeling door. Leraren met een wo-master ontwikkelen hun kwaliteiten ten aanzien van krachtig leraarschap gedurende het LOF-traject het minst. We kunnen concluderen dat LOF-leraren met verschillende achtergronden de diverse elementen van het LOF op verschillende manieren ervaren. Daarnaast is de meerwaarde afhankelijk van de aard van het initiatief en de invulling van het LOF-traject.

Aanbevelingen

- Creëer meer ruimte voor maatwerk en differentiatie in het LOF-traject.
- Creëer meer expliciete aandacht voor de (ontwikkeling van) kenmerken van krachtig leraarschap.
- Bespreek met de coaches het spanningsveld tussen de realisatie van het LOF-initiatief en het ontwikkelen van krachtig leraarschap.
- Besteed aandacht aan de inbedding van het LOF-initiatief in de school.
- Besteed aandacht aan het bereiken van leraren uit alle lagen van de scholen.

Suggesties vervolgonderzoek

- Uitbreiden van voorliggend onderzoek om onderbelichte aspecten uit te diepen en om zicht te krijgen op de duurzaamheid van de LOF-initiatieven.
- Verdiepende casestudies naar de meerwaarde van de afzonderlijke LOF-initiatieven voor de leraren en leidinggevenden in de school.
- Onderzoek naar de meerwaarde van een meer gedifferentieerde LOF-begeleidingsstructuur.
- Onderzoek naar netwerken.

onderwijs coöperatie.

van, voor en door de leraar

De Onderwijscoöperatie is de beroepsorganisatie van, voor en door de leraar, van waaruit bijna 250 leraren direct aan het werk zijn. Daaromheen is nog een veel grotere schil van leraren betrokken. Leraren zorgen zelf voor de voorbereiding en uitvoering van hun activiteiten en worden daarbij ondersteund door een klein bureau.

Meer informatie: www.onderwijscooperatie.nl of volg ons op Twitter @Onderwijscoop.

